

Artykuły

Ks. Józef Krukowski

POJĘCIE I ZASADY ORGANIZACJI KURII DIECEZJALNEJ

Biskup diecezjalny w sprawowaniu swej władzy w Kościele partykularnym posługuje się wieloma różnymi organami pomocniczymi, mającymi charakter jednoosobowy (np. wikariusz generalny, dziekan, proboszcz) lub kolegialny (np. rada kapłańska, rada duszpasterska). Centralne miejsce wśród nich zajmuje zespół zwany kurią diecezjalną. W niniejszym rozważaniu zostanie skierowana uwaga na model kurii diecezjalnej, wpisany do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.

I. Pojęcie kurii diecezjalnej

1. Nazwa kuria do języka kościelnego przeszła z języka starożytnego Rzymu, gdzie oznaczała podstawową jednostkę organizacyjną obywateli, spełniającą pewne funkcje związane ze sprawowaniem władzy, a następnie także miejsce posiedzeń senatu lub sądu. W Kościele pierwotnym kuria oznaczała **prezbiterium** miasta biskupiego, które składało się z kapłanów i diakonów. Biskupi podejmowali ważniejsze decyzje po zasięgnięciu jej rady lub po uzyskaniu zgody. W średniowieczu Biskup Rzymski i biskupi poszczególnych diecezji tworzą zespoły osób, wyodrębnione spośród prezbiterium, za pośrednictwem których spełniają władzę administracyjną i sądowniczą¹.

¹ F. J. Ramos, *Le diocesi nel Codice di Diritto Canonico. Studio giuridico-*

W Kościele współcześnie istnieją kurie na dwóch szczeblach hierarchii jurysdykcji. Są to:

1) Kuria Rzymska, która wspomaga Biskupa Rzymskiego w kierowaniu Kościołem powszechnym (kan.360);

2) kuria diecezjalna, która wspomaga biskupa diecezjalnego (i tych, którzy są z nim zrównani) w zarządzaniu kościołem partykularnym. W Polsce na oznaczenie tej kurii dawniej używano nazwy konsystorz biskupi, obecnie używa się także nazwy kuria biskupia. Poza tym istnieją kurie w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego, jak również w prałaturze personalnej.

2. Pojęcie kurii diecezjalnej przechodziło różne fazy rozwoju. Współczesny model kurii diecezjalnej określają normy prawa powszechnego. Biskupi diecezjalni mogą w pewnej mierze dostosowywać go do własnych potrzeb. KPK z 1983 r. określa obligatoryjnie, jakie organy powinny wchodzić w skład kurii diecezjalnej, oraz — fakultatywnie, które mogą być ustanowione przez biskupa diecezjalnego, np. moderatora kurii lub kierowników wydziałów czy referatów duszpasterskich, stosownie do miejscowych potrzeb.

Zgodnie z kan.469 KPK z 1983 r., kuria diecezjalna jest to zespół organów i osób, które wspomagają biskupa diecezjalnego w zarządzaniu całą diecezją, a szczególnie w kierowaniu działalnością duszpasterską, jak również w sprawowaniu władzy sądowniczej. Do kurii należy również, mówiąc w terminach ogólnych, troska o przestrzeganie dyscypliny w Kościele partykularnym.

Kuria diecezjalna jest to zespół „organów i osób”, czyli całokształt instrumentów ludzkich, materialnych i technicznych, pozostających do dyspozycji biskupa w celu zapewnienia sprawnego kierownia diecezją dla zaradzania dobru wiernych².

pastorale sulla organizzazione ed i raggruppamenti delle Chiese particolari, Roma 1997, s. 380.

² J. I. Arrieta, *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997, s. 396.

Za pośrednictwem kurii diecezjalnej biskup zarządza diecezją w sposób przewidziany w prawie kanonicznym, w granicach określonych w kan. 391 KPK.

Kuria jest stałym instrumentem służącym biskupowi w sprawowaniu zwyczajnej władzy wykonawczej i sędowniczej, jak również działalności pastoralnej. Wykluczone jest więc z zakresu zadań kurii diecezjalnej sprawowanie władzy ustawodawczej.

Kuria diecezjalna ma spełniać nie tylko funkcje biurowe, ale funkcje pastoralne; kuria jest również zespołem studyjnym, opracowującym i tworzącym plany duszpasterskie, które następnie biskup analizuje z kolegiальnymi organami doradczymi (rada kapłańska, rada duszpasterska)³.

3. Zgodnie z kan.469 w skład kurii diecezjalnej wchodzi organy, które można zaklasyfikować do trzech sektorów: 1) sektor pastoralny, 2) sektor ekonomiczny, 3) sektor sędowniczy.

Powstaje pytanie, czy wszystkie organy, służące biskupowi pomocą w zarządzaniu diecezją, wchodzi w skład kurii diecezjalnej. W odpowiedzi na to pytanie należy wyróżnić kurię diecezjalną w sensie ścisłym i w sensie szerszym⁴.

a) W skład kurii diecezjalnej w sensie ścisłym wchodzi tylko te organy i urzędy, które zostały wyraźnie wymienione w kodeksie w zespole kanonów, zatytułowanym „kuria diecezjalna” (kan. 469-494). W tym znaczeniu kuria diecezjalna obejmuje organy i osoby, które bezpośrednio w sensie techniczno-prawnym uczestniczą w sprawowaniu władzy wykonawczej i sędowniczej biskupa diecezjalnego. Są to: wikariusz generalny, wikariusz biskupi, wikariusz sądowy i sędziowie diecezjalni, kanclerz i notariusze, archiwista, ekonom i rada do spraw ekonomicznych, moderator kurii, rada biskupia.

b) Natomiast, do kurii diecezjalnej w szerszym zakresie można zaliczyć także organy kolegialne (rada kapłańska i kolegium konsultorów, rada duszpasterska, kapituły katedralne), które zostały wyliczone w kanonach

³ F. D'Ostilio, *Il diritto amministrativo della Chiesa, Citta del Vaticano 1994*, s. 235.

⁴ J. I. Arrieta, dz. cyt., s. 398.

następnych. Jakkolwiek mają one określone zadania w świadczeniu biskupowi pomocy w sprawowaniu władzy, to nie mają bezpośredniego udziału w sprawowaniu przez biskupa władzy wykonawczej lub sędziowskiej.

II. Zasady organizacji kurii diecezjalnej

Aby kuria diecezjalna mogła spełniać swoje zadania w stopniu optymalnie efektywnym, powinna być należycie zorganizowana⁵.

Z punktu widzenia strukturalnego należy wyróżnić cztery zasady organizacyjne kurii, mające wpływ na jej funkcjonowanie.

1. Zasada jedności władzy

W analizowaniu ustroju każdej ludzkiej społeczności teoretycznie na pierwszym miejscu stawiane jest pytanie, czy jest on oparty na zasadzie jedności czy podziału władzy. Zasady te wydają się przeciwstawne, gdy ujmowane są abstrakcyjnie. Natomiast nie wyłączają się, gdy stosowane są do konkretnej organizacji społecznej. W każdej bowiem jedności władzy tkwią pewne elementy podziału. A każda koncepcja podziału opiera się na wcześniejszym zaistnieniu określonej jedności. Dopiero w zależności od tego, która z tych zasad wysuwana jest na pierwsze miejsce, mówi się, że jej ustrój jest oparty na zasadzie jedności lub podziału władzy. O zastosowaniu tych zasad w Kościele można mówić tylko w sensie analogicznym. Nie można ich stosować identycznie jak w społeczności państwowej, gdyż ustrój Kościoła z ustanowienia Bożego jest oparty na zasadzie jedności władzy. Zasada ta odnosi się nie tylko do Kościoła powszechnego, ale również do Kościoła partykularnego. Władza w sensie podmiotowym na szczeblu Kościoła partykularnego jest skupiona w urzędzie biskupa diecezjalnego. Natomiast w sensie przedmiotowym władza biskupa diecezjalnego obejmuje jednocześnie funkcje władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej. Jednak sprawowanie tych trzech funkcji władzy

⁵ J. Krukowski, *Administracja w Kościele*, Lublin 1985, s. 39-57, 86-93.

przez biskupa całkowicie samodzielnie względem całego Kościoła partykularnego dla dobra wspólnego wiernych całej diecezji w praktyce po większej części byłoby rzeczą niemożliwą. Wraz z rozwojem kościołów partykularnych zaistniała więc konieczność podziału zadań biskupich wśród współpracowników biskupa diecezjalnego wyposażonych we władzę zastępczą. Organy tej władzy nie są niezależne od biskupa diecezjalnego. Dlatego można mówić tylko o podziale zadań, jakie przysługują biskupowi diecezjalnemu, ale nie można mówić o podziale władzy w Kościele w takim sensie, jak w społeczności państwowej.

2. Zasada dekoncentracji

W rozdziale zadań między biskupem diecezjalnym a organami pomocniczymi, które wchodzi w skład kurii diecezjalnej, ma zastosowanie zasada dekoncentracji władzy organu podstawowego, wyposażonego we władzę zwyczajną własną. Zasada ta znajduje wyraz w rozkładzie kompetencji między organem władzy zwyczajnej własnej, jaka przysługuje biskupowi diecezjalnemu, a organami władzy własnej zastępczej, jakimi są wikariusz generalny i wikariusz biskupi, oraz wikariusz sądowy. Organy władzy zwyczajnej zastępczej, jakimi są organy pomocnicze, powstają w wyniku dekoncentracji władzy organu podstawowego, wyposażonego we władzę zwyczajną własną, jakim jest biskup diecezjalny. Organy te partycypują w kompetencjach biskupa diecezjalnego, jakie przysługują mu oryginalnie na mocy urzędu, ale nie partycypują w osobistych kompetencjach biskupa diecezjalnego, np. w uprawnieniach udzielonych mu przez Stolicę Apostolską *ex industria personae*.

Proces dekoncentracji władzy biskupa diecezjalnego jest zjawiskiem otwartym. Przejawem tego jest możliwość ustanawiania na szczeblu diecezjalnym urzędu wikariusza biskupiego, moderatora kurii diecezjalnej, wydziałów i referatów duszpasterskich itp.

Zakres kompetencji pomocniczych organów władzy wchodzących w skład kurii diecezjalnej może być regulowany bądź przez prawo powszechne — konstytuujące dany urząd (np. kan.479 § 1 spełnia taką rolę wobec wikariusza generalnego), bądź przez prawo partykularne, bądź na mocy

decyzji administracyjnej organu podstawowego (np. przez specjalne zlecenia (mandatum) biskupa diecezjalnego, udzielone wikariuszowi generalnemu lub biskupiemu, powierzające mu zadanie oryginalnie należące do biskupa diecezjalnego, bądź na mocy delegacji.

Zakres władzy organów pomocniczych, wchodzących w skład kurii diecezjalnej, określany jest według trzech kryteriów: terytorialnego, personalnego lub rzeczowego.

a) kompetencje tych organów pomocniczych z reguły obejmują terytorium całej diecezji (kan.475 § 1). Wyjątkowo zakres władzy wikariusza biskupiego może być ograniczony do części diecezji;

b) kompetencje te pod względem personalnym mogą być ograniczone tylko do pewnej kategorii osób, np. wikariusz generalny dla zaradzenia potrzebom duchowym wiernych jednej narodowości w diecezji wielonarodowościowej;

c) zazwyczaj kryteria terytorialne i personalne są stosowane łącznie z kryterium rzeczowym, czyli określają pewną dziedzinę spraw powierzonych kompetencjom danego organu, np. kierowanie katechizacją dzieci i młodzieży w całej diecezji; administrowanie majątkiem diecezji, działalnością charytatywną itp. Kryteria te stają się wyznacznikiem tworzenia różnych wydziałów, referatów, komisji wyspecjalizowanych w danej dziedzinie duszpasterstwa itp.

Dekoncentracja zadań nie zmienia tytułowości oryginalnej, jaka przysługuje biskupowi diecezjalnemu; nie narusza subordynacji wszystkich urzędów pomocniczych i agend, utworzonych na bazie funkcji organu podstawowego. Specyfikacja sektorów, rozdział funkcji, które oryginalnie były skupione w urzędzie biskupa diecezjalnego, następuje według materii w różne organy, określającej ich identyczność.

3. Zasada koordynacji zadań

Zróźnicowanie organów, wynikające z dekoncentracji władzy w funkcjonowaniu kurii diecezjalnej, stwarza konieczność harmonizowania i kojarzenia realizacji ich zadań zgodnie z ogólnymi celami Kościoła. Koordynacja ta ma spełniać dwa cele: negatywny i pozytywny. Cel negatywny

polega na tym, aby jednostki należące do tego zespołu, jakim jest kuria diecezjalna, nie przeszkadzały sobie wzajemnie. Cel pozytywny zaś polega na tym, aby się wspomagały.

Normy wpisane do kan. 473 i 474 KPK z 1983 r., których nie było w poprzednim kodeksie, dotyczą właśnie zapewnienia harmonizacji pracy tych organów i osób, które wchodzi w skład kurii diecezjalnej. Przewidują one dwa systemy koordynacji administracji diecezjalnej.

a) W pierwszym systemie cała odpowiedzialność za koordynację zadań kurii diecezjalnej spoczywa na biskupie diecezjalnym (kan.473 § 1 KPK). Do niego należy nadanie kurii jednego stylu, właściwego do tego, aby stała się instrumentem zdającym do zarządzania diecezją. On sam koordynuje pracę wszystkich organów i innych jednostek organizacyjnych wchodzących w skład kurii diecezjalnej, a zwłaszcza wikariuszy generalnych i wikariuszy biskupich (kan.473 § 2).

b) W drugim systemie zadanie koordynacji pracy wszystkich organów i agend kurii diecezjalnej biskup diecezjalny sprawuje za pośrednictwem specjalnego organu pomocniczego, jakim jest moderator kurii (kan.473 § 2). Ustanowienie tego organu w diecezjach ustawodawca kodeksowy pozostawia uznaniu każdego biskupa diecezjalnego. Ustawodawca daje tylko dyrektywę, iż moderatorem kurii z reguły powinien być mianowany wikariusz generalny, a tam, gdzie jest kilku wikariuszy generalnych, biskup diecezjalny powinien mianować moderatorem jednego z nich. Dyrektywa ta opatrzona jest klauzulą: jeżeli okoliczności — zdaniem biskupa — „czego innego nie wskazują”. Moderator kurii powinien być wyposażony w specjalne kompetencje, aby mógł skutecznie oddziaływać na pozostałych pracowników kurii diecezjalnej; dotyczy to zarówno oddziaływania pośredniego (opiniowanie, inicjowanie, uzgadnianie działań), jak bezpośredniego zarządzania. Regulacje tych kompetencji ustawodawca kodeksowy pozostawia ustawodawcom partykularnym.

4. Zasada kontroli

W każdej ludzkiej społeczności istnieje potrzeba kontroli nad działalnością jej organów. Kontrola ta powinna być prowadzona pod kątem

celowości podejmowanych decyzji, prawidłowości ich wykonania, a zwłaszcza ich zgodności z obowiązującym prawem (zasada legalności). Kontrola ta ma usuwać zaistniałe nadużycia, ewentualnie zapobiegać powstaniu nadużyć w funkcjonowaniu organów władzy. Sprawowanie tej kontroli powinno być powierzone odpowiednim organom. Powstaje pytanie, czy istnieją gwarancje sprawowania kontroli nad funkcjonowaniem organów i osób wchodzących w skład kurii diecezjalnej?

W odpowiedzi na to pytanie generalnie należy stwierdzić, że kontrola nad funkcjonowaniem organów władzy wykonawczej w Kościele może być podejmowana z dwojakiej inicjatywy: wewnętrznej i zewnętrznej.

a) Kontrola działalności kurii diecezjalnej z inicjatywy wewnętrznej może być sprawowana z inicjatywy samego biskupa lub z nakazu prawa powszechnego. W szczególności, taka kontrola z nakazu prawa powszechnego ma być sprawowana przez diecezjalną radę do spraw ekonomicznych nad działalnością ekonoma diecezjalnego (kan.494 § 4). Biskup każdej diecezji może określić reguły kontroli nad działalnością również innych agend swej kurii.

b) Natomiast z inicjatywy zewnętrznej, czyli na skutek interwencji ze strony poszczególnych wiernych lub reprezentantów kościelnych osób prawnych, jakie znajdują się w diecezji, może być podejmowana, gdy uważają się za pokrzywdzone decyzją administracyjną pochodzącą od organów kurii diecezjalnej. KPK z 1983 r. przewiduje możliwość takiej kontroli za pośrednictwem specjalnego urzędu lub rady, które konferencja biskupów lub poszczególni biskupi mogą ustanowić w swej diecezji (kan.1755 § 2). Biskup diecezjalny ustanawiając taki urząd lub radę biskup w celu zabezpieczenia obiektywności rozstrzygnięcia sprawy powinien określić procedurę, którą należy zachować w razie wniesienia takiej prośby lub skargi. Taki organ (urząd lub rada) może w trybie administracyjnym rozpatrywać prośby lub skargi przeciwko aktom administracyjnym wydanym przez organy wchodzące w skład kurii diecezjalnej, wyposażone we władzę zwyczajną zastępczą. Natomiast, gdy chodzi o skargi sądowe, to powinny być rozpatrywane według procedury określonej w kanonach KPK.